

Medskick från skolbiblioteksgruppen angående utkastet till nationell biblioteksstrategi

Tillsammans med sju andra myndigheter driver Kungliga biblioteket (KB) den myndighetsöverskridande skolbiblioteksgruppen. Som ett led i gruppens uppdrag att bidra till den omvärldsbevakande delen av arbetet med nationell biblioteksstrategi har gruppen granskat utkastet *Från ord till handling. På väg mot en nationell biblioteksstrategi* (2018).

Medverkande myndigheter, utöver KB som är sammankallande och sekreterare, är: Kulturrådet, Myndigheten för tillgängliga medier (MTM), Skolinspektionen, Skolverket, Specialpedagogiska skolmyndigheten (SPSM) och Statens Medieråd. Skolforskningsinstitutet deltar inte med representanter i gruppen men följer arbetet.

De olika myndigheterna har bidragit utifrån sina skilda uppdrag och perspektiv. Bidragen har sammanställts till föreliggande medskick och speglar inte alltid de enskilda bidragande myndigheternas inställning i frågorna.

Övergripande synpunkter

Gruppen anser att demokrati och likvärdighet bör vara ett genomgående perspektiv i en nationell biblioteksstrategi. I Sverige har barn och unga ingen likvärdig tillgång till skolbiblioteksverksamhet. Det är främst de yngre åldrarna, elever som går F-6, som idag inte har tillgång. Förslag om förskolebibliotek är därför positivt men denna F-6 grupp är i starkt behov av riktade insatser. Dessa insatser, liksom förslag som generellt rör skolbibliotek, bör utgå från elever som har minst möjlighet att nå skolbibliotek.

Gruppen menar att det behövs både strategi och handlingsplan för att ge barn och unga lika förutsättningar att utvecklas till läsande och digitalt kompetenta invånare. Skollagens icke-tvingande form har varken lett till vare sig en rimlig omfattning av eller högre kvalitetsnivå på skolbiblioteksverksamhet. Gruppen efterlyser konkreta åtgärder för att avhjälpa problemet:

- Tydligare och mer tvingande skrivningar i olika styrdokument som skollag, läroplan och bibliotekslag.
- Skolbibliotekets pedagogiska funktion kan tydliggöras i skollagen så att det också där framgår att skolbiblioteket är en del av undervisningen.

Gruppen efterlyser även satsningar. Skolbiblioteksverksamhet är i behov av en generell och permanent upprustning som pedagogisk resurs. En sådan satsning bör även inkludera en kompetenshöjning av berörda huvudmän.

Nedanför följer kommentarer till utkastets sex avdelningar.

Demokrati

Gruppen föreslår att MIK behandlas som en överordnad kompetens och att dess innebörd förklaras närmare och mer samlat kopplat till demokrati. Begreppet MIK nämns första gången i Demokrati-avsnittet som en förutsättning för orientering i en omvärld bestående av algoritmer och filterbubblor och kommer sedan upp under andra avsnitt. Informationssökning, kritiskt förhållningssätt och källanalys nämns avsnittet Läsförståelse och läsfärdighet. MIK nämns också i avsnitt Läsnings och här kan det tydliggöras att det inbegriper andra former av litteracitet än så som det är beskrivet, till exempel saknas kopplingen till det utvidgade textbegreppet.

Förslag om resursbibliotek är positivt men man behöver dock se till att de når ut till dem som har störst behov av dem så att inte de som faktiskt har resurser tillskansar sig mer resurser. Många utsatta skolor som saknar skolbiblioteksverksamhet kommer troligen inte att nyttja dessa resursbibliotek. Det behövs samordning, stöd och utbildning av rektorer för att resursbibliotek ska nyttjas och nå ut till målgrupperna.

Teckenspråk tenderar att lätt förbises vid hänvisningar till bibliotekslagen och personer med annat modersmål än svenska. Vid inrättandet av resursbibliotek för nationella minoriteter bör man även tänka på att svenskt teckenspråk är jämställt med de nationella minoritetsspråken. Det skulle vara mycket värdefullt för bevarandet och utvecklandet av svenskt teckenspråk om ett sådant resursbibliotek kunde inrättas. Ett sådant skulle säkra tillgången till kompetens och konsultativt stöd till andra bibliotek. Det finns inga utpekade organisationer i dagsläget som skulle kunna ta ansvaret, men erfarenheter finns att hämta från en satsning där man i projektform provat med Örebro stadsbibliotek som bas.

En mångspråkig lånecentral och kompetenscenter med särskilt skolbibliotek som målgrupp kommer att underlätta för skolbiblioteksverksamheten avsevärt. Som en

del av det framtida nationella digitala biblioteket behöver lånecentralen vara i samklang med omvärlden och ha fokus på digitala medier. De nordiska nationalbiblioteken samarbetar idag kring Världens bibliotek som är en plattform med stor demokratisk potential till att skapa likvärdig tillgång till digitala medier på mångspråk. Den ger invånare fri tillgång till e-böcker och ljudböcker på mångspråk. Denna satsning bygger på samarbete kring de komplexa delar som digitalisering innebär och behöver ett starkt stöd för att kunna implementeras i Sverige.

Tillgänglighet

Behovet av tillgänglighet bör genomsyra en nationell biblioteksstrategi. Personer med funktionsvariationer och deras behov och utmaningar bör synliggöras mer och få stöd i hela kedjan av utbildningsbibliotek. Inte minst därför att biblioteksverksamhet utgör en särskilt viktigt resurs för just dessa personer. Tillgänglig läsning är en grundförutsättning för att skapa delaktiga invånare. Skolbiblioteken är stora förmedlare av lättläst och en lagstadgad förutsättning för förmedling av talböcker. Avsaknad av skolbiblioteksverksamhet betyder att elever med särskilda behov försummas.

Tillgänglighet handlar inte bara om att ha tillgång, att enkelt och snabbt hitta, utan tillgänglighet måste finnas på alla nivåer och ge möjlighet för personer att ta del av innehållet när man väl har hittat det. Ett kunskapscentrum för tillgängliga digitala läromedier, där uppdraget skulle kunna gå till SPSM, skulle stödja detta perspektiv på samma sätt som att MTM föreslås få ett tydliggjort uppdrag som kunskapscentrum för tillgängliga medier.

Utbildning

Målet att skapa en stark och sammanhållen kedja av utbildningsbibliotek från förskola till högskola är positivt. Utbildningsbibliotek är ett bra begrepp men övergångarna mellan de olika utbildningsbiblioteken behöver tydliggöras så att förståelsen för denna kedja blir tydlig för huvudmännen dvs. att varje steg syftar till att vara en förberedelse inför nästa steg i en invånares kunskapsutveckling.

Det krävs kunskap och förståelse från ledningshåll för att det ska bli skolbiblioteksverksamhet, det behövs således utbildning av rektorer och skolhuvudmän i form av ett omfattande kunskapslyft. Skolinspektionens granskning av skolbiblioteksverksamhet har visat att rektorer inte har en tydlig bild av vad man ska ha biblioteket till samt saknar kompetens för hur man ska använda biblioteket. Det saknas strukturer för samverkan mellan pedagoger och bibliotekarier. Rektorer efterfrågar inte hur och om biblioteket används. Skolbiblioteket är inte en del av kvalitetsarbetet och saknar stöd från huvudmannen. Enligt skollagen ska utbildningen syfta till att elever ska inhämta

och utveckla kunskaper och värderingar. Jämställdhets- och värdegrundsarbete är en angelägenhet för hela skolan, även skolans biblioteksverksamhet och det är rektors ansvar att involvera personalen utifrån de lokala förutsättningarna. Granskningen har visat att skolbiblioteken till liten del är involverade i skolors jämställdhets- och värdegrundsarbete.

Skolverket pekas ut som en myndighet som bör ha central rådgivning och stöd till skolledare och pedagoger i biblioteksfrågor. Berörda myndigheter och nationella kompetenscentra har dock behov av kontaktytor mot skolbibliotek. Regional biblioteksverksamhet kan ha en stark och central roll som ett infrastrukturellt stöd till skolbiblioteksverksamhet. Den regionala biblioteksverksamheten skulle genom sin administrativa nivå kunna medverka till en mer likvärdig tillgång till kompetensutveckling för de kommunala skolbiblioteksverksamheterna om de fick det uppdraget. Bildandet av ett kompetenshöjande nationellt kunskapscenter för utveckling och utbildning kring skolbiblioteksfrågor skulle kunna samla berörda myndigheters expertis och driva skolbiblioteksfrågorna mer målinriktat. Överhuvudtaget skulle mer samordning och stöd till skolbiblioteksverksamhet, friskolor inkluderade, bidra till att skapa likvärdig tillgång till skolbiblioteksverksamhet.

I utvecklingen av skolbibliotek för alla elever är bemanningen central eftersom det är den som möjliggör skolbiblioteksverksamhet och de uppgifter som skolbiblioteksfunktionen kan bidra med till eleverna och den övriga organisationen. Skolbiblioteksverksamhet som är integrerad med skolans pedagogiska verksamhet kräver ytterligare utbildade bibliotekarier.

Förslaget om ett nationellt digitalt skolbibliotek är ett led i att skapa likvärdig tillgång till medier. Det finns ett reellt behov av att utveckla en nationell infrastruktur för e-medier, som bland annat ersätter eller kompletterar de få mediecentraler som idag finns, och som stödjer skolbibliotekens medie-försörjning. Det finns också behov av gemensam upphandling av nationella licenser för databaser och e-medier samtidigt med ökade resurser för elevernas digitala kompetensutveckling. Ett nationellt digitalt skolbibliotek är med fördel en del av ett nationellt digitalt bibliotek för att stärka kedjan utbildningsbiblioteken sinsemellan.

Det finns även behov av nationell samordning av övriga medier eftersom tillgången till medier ser mycket olika ut i landet. Flera av de skolbiblioteks-centraler som funnits har avvecklats och tillgången till mediecentraler varierar. Det blir särskilt viktigt när man utvecklar biblioteksverksamhet på friskolor och fritidshem och för att den ska nå ut och blir likvärdig för alla barn. Denna biblioteksverksamhet behöver också kvalitetssäkras och kunna mätas och följas upp.

Den föreslagna läromodulen är en viktig satsning för fortbildning av pedagoger och skolbibliotekarier. Det behövs dock även ett kompetenslyft motsvarande *Digitalt först med användaren i fokus* så att skolbibliotekarier kommer upp till den nivå som krävs och efterfrågas. MIK är en viktig del och borde genomsyra hela utbildningsområdet från förskola till vuxenutbildning eftersom behovet av MIK-kunskaper från målgruppen bibliotekarier relaterat till utbildningen är stor.

Skolbibliotekens pedagogiska roll och metoder för att uppnå detta bör ingå som ett kursmoment i utbildningar till yrken som berörs av skolbiblioteken, dvs. pedagog- och rektorsutbildningar utöver själva bibliotekarieutbildningarna. Bibliotek- och informationsvetenskapsutbildningarna kan även ta fram fler fristående kurser i syfte att motivera, fortbilda och inspirera yrkesarbetande bibliotekarier till utveckling och att vara i samklang med omvärldens förändringar. Detta gäller särskilt den integrerade folk- och skolbiblioteksverksamheten där kompetensnivån hos bibliotekarier är synnerligen viktig eftersom verksamheterna på folk- och skolbibliotek är väsensskilda.

Läsning

En nationell biblioteksstrategi bör vara mer stringent och ringa in vilken typ av lässatsningar som behövs framöver och där biblioteken spelar en viktig roll oavsett om det gäller läsning som en del av studierna eller fritidsläsning.

- Det är viktigt att lyfta möjligheterna att läsa på olika sätt, allt utifrån de förutsättningar den enskilde har. Detta framkommer inte i Läsdelegationens betänkande som i övrigt ger vägledning på området. Dessutom försvåras arbete med digital läsning så som Läsdelegationen föreslår pga. ojämlik tillgång till e-medier på skolbibliotek.
- Skolbiblioteken bör ges en mer aktiv roll i utveckling av läskultur bland barn och ungdomar. Skolbiblioteksverksamheten bör få ansvar för att det på alla skolor drivs ett aktivt läsfrämjande arbete. Detta bör skrivas in i skolans styrdokument. Med läsfrämjande skolbiblioteksverksamhet inskrivet i skolans styrdokument kommer också att skolläring måste ställa resurser till förfogande och utvärdera resultatet.
- Skolbiblioteket bör även ha en central roll att stimulera den viktiga fritidsläsningen i samverkan med övrig personal, elever och föräldrar.
- Vi vet att elevernas bakgrund, föräldrarnas utbildningsnivå och socioekonomiska förhållanden, har stor påverkan på skolresultaten. En strategi bör tydliggöra att skolbibliotekets viktiga arbete för

läsengagemang och uppmuntran av regelbunden fritidsläsning överbryggat klyftor och fungerar som en effektiv social hävstång.

Skolbibliotekarier och pedagoger bör i högre grad än idag samarbeta kring MIK, särskilt som utbildning i MIK bör komma in tidigt i barns och ungas lärandeprocess. Personer med funktionsvariation har ett ännu större behov av just denna kunskap och dessutom att den är i tillgänglig form dvs. kan tillgodogöras av denna målgrupp. Denna form av samarbete är rektors ansvar att skapa förutsättningar för.

Barns delaktighet i biblioteksverksamhetens utformning är särskilt viktigt. Exempel på hur detta i praktiken skulle kunna genomföras är viktiga att lyfta fram. Det handlar om att skapa delaktighet genom olika former av råd, temagrupper eller djupintervjuer med elevrepresentanter.

För att skolbiblioteket i högre grad än idag ska kunna samverka med AV-mediacentraler som finns i vissa kommuner krävs en väl insatt rektor som integrerar skolbiblioteksverksamhet i den pedagogiska verksamheten och som bemannar skolbiblioteket med utbildad personal.

Digitalisering

Regeringen fattade i oktober 2017 beslut om en nationell digitaliseringsstrategi för skolväsendet. Eventuella förslag bör samordnas med detta så att inte skolbibliotekens digitalisering blir ett eget spår vid sidan av den övriga skolverksamheten. SKL har regeringens uppdrag att ta fram en handlingsplan som syftar till att lyfta fram de olika initiativ och aktiviteter som behövs för att nå digitaliseringsstrategins satta mål.

Det är viktigt att inom digitalisering säkerställa att de digitala lösningarna blir tillgängliga för alla och att man strävar efter att så mycket material som möjligt produceras tillgängligt från början.

Digitalisering innebär inte bara sök och finn utan också att man genererar material. Hur kan en nationell biblioteksstrategi stärka det?

Infrastruktur

För att åstadkomma likvärdig tillgång till skolbiblioteksverksamhet behövs mer samordning och en infrastruktur som stödjer verksamheter hos såväl kommunala skolor som friskolor. Det handlar dels om kompetensutveckling av rektorer och bibliotekarier, dels att stärka medieförsörjningen. För att underlätta samverkan mellan statlig, regional och kommunal nivå fyller en skolbibliotekssamordnare en viktig funktion. Om en skolbibliotekssamordnare utses i varje kommun skulle den

fungera inte bara som samordnare för den kommunala skolbiblioteksverksamheten utan också vara en kontaktperson gentemot den regionala biblioteksverksamheten och de statliga myndigheterna som verkar för skolbiblioteksverksamhet.

Avslutningsvis

Gruppens övergripande hållning är att det finns flera goda förslag i utkastet, men att det behövs konkreta åtgärder och genomgripande satsningar för att på allvar sätta fart på utvecklingen mot likvärdig tillgång till skolbiblioteksverksamhet för alla elever i landet.